

група.

Аннотація

Дердюк Б.М. Особенности методики расследования убийств, совершенных группой лиц. – Статья.

В статье рассматриваются вопросы определения теоретических основ методики расследования убийств, совершенных группой лиц, и формулирования на их основе научно-обоснованных рекомендаций, направленных на усовершенствование этого вида преступления. Автором определено, что кроме традиционных для расследования убийств тактических операций, организация расследования должна предусматривать также проведение и специфических операций, что обусловлено участием в убийстве группы лиц.

Ключевые слова: группа лиц, убийство, методика расследования, организованная группа.

Summary

Derdyuk B.M. Peculiarities of Technique of Investigation of Murders Committed by a Group of People. – Article.

This article studies issues as to the establishment of theoretical grounds of technique of investigation of murders committed by a group of people and formulation on this basis scientifically grounded recommendations aimed at the improvement of solving and investigation of this type of crime. The author has found out that apart from traditional for investigation of murders tactical operations, organization of investigation must also include conducting specific operations, which is stipulated by participation of a group of people in a murder.

Keywords: group of people, murder, technique of investigation, organized group.

УДК 343.131

І.М. Канюка

асистент кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА ПРИРОДА ІДЕЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Сучасне кримінальне судочинство всіх країн світу здійснюється в

умовах з одного боку збільшення навантаження на правоохоронні та судові органи, викликане зростанням рівня злочинності, підвищенням її професійності та організованості, необхідністю посилення процесуальних гарантій учасників провадження, а з другого боку – обмеженості ресурсів, що можуть бути виділені державою для здійснення кримінального судочинства. З огляду на це, з кожним роком дедалі більше уваги і науковців, і практиків привертають ідеї процесуальної економії, покликані без шкоди для встановлення істини у справі та нехтування правами та свободами учасників процесу забезпечувати прискорення і спрощення процесу та його здешевлення.

Із самого позначення терміну зрозуміло, що процесуальна економія – це один з проявів більш широкого поняття «економія». Економія – це бережливість, ощадливість у витрачанні чого-небудь [1, с. 339]. Виходячи із зазначеного визначення, можна зробити висновок, що процесуальна економія, як різновид загального поняття економії, – це бережливість, раціональність при використанні визначених або дозволених законом засобів досягнення поставлених перед відповідним судочинством цілей.

Спробуємо визначити, наскільки іманентною (внутрішньо властивою) для процесуальної діяльності є подібна вимога.

Взагалі, необхідність економії сил (зусиль, затрат, засобів, ресурсів, енергії тощо) є досить поширеною вимогою у абсолютно різних сферах матеріального і нематеріального буття.

Так, подібна ідея на науковому рівні (у повсякденному житті та практичній діяльності вона відома ще від моменту виникнення людства) спочатку була сформульована при дослідженні закономірностей існування неживої природи, розглядаючись у якості одного із її законів. Так, ще у 17 ст. один з відомих математиків П'єр Ферма сформулював принцип найменшого часу, суть якого зводилася до того, що світло, що йде з однієї точки до іншої, поширюється по такому шляху, на подолання якого йде найменше часу [2]. Відомий французький фізик та математик 18 ст. П. Мопертюї вважав найбільш загальним законом природи принцип найменшої дії, згідно з яким «кількість дії, необхідна для того, щоб здійснити деякі зміни в природі, є найменшою з можливих» [3, с. 5].

Іншими словами, природа побудована настільки просто, наскільки це можливо, і закони природи діють з врахуванням названого принципу.

Ідея економії затрат стала основою і для кількох філософських концепцій – емпіріокритицизм Е. Маха та Р. Авенаріуса, у яких принцип «економії мислення» (Е. Мах) чи «економії сили» (Р. Авенаріус) визнається головним принципом пізнання дійсності. Зміст цього принципу можна розкрити таким висловом Авенаріуса: «Якби душа мала невичерпні сили, то для неї, звичайно, було би байдуже, як багато витрачено із цього невичерпного джерела; важливим був би, мабуть, тільки час, необхідно витрачений. Але в силу того, що сили її обмежені, варто очікувати, що душа прагне виконати апперцепційні процеси по можливості доцільно, тобто з порівняно найменшою витратою сил, або, що те ж саме, з порівняно найбільшим результатом» [4, с. 10-11].

Пізніше принцип економії дій чи економії зусиль у різних своїх варіаціях широко почав розглядатися як фундаментальне правило різних явищ і процесів у багатьох науках. Так, даний принцип представниками синергетики – міждисциплінарної науки, що вивчає самоорганізацію складних систем – у вигляді принципу економії енергії чи мінімуму дисипації (розсіювання) енергії розглядається як один з основоположних механізмів самоорганізації відкритих систем. Даний принцип, або принцип Л. Онсагера, полягає в тому, що при вірогідності розвитку процесу у певній кількості напрямків реалізується той, який забезпечує мінімум втрат енергії. Тим самим, кожна відкрита система має внутрішню потребу впорядковувати саму себе, і принцип економії енергії є одним з ключових у цих цілях. Саме тому еволюція будь-якої живої системи – тваринного, рослинного світу – є по суті процесом її самоорганізації, одним з керівних механізмів якої є дія принципу економії енергії.

Ці правила, спочатку розроблені для природних систем (фізичних, хімічних, біологічних), тепер поширюються синергетикою і на соціальні системи – суспільство, економіку, соціальну діяльність тощо. Під «енергією» при цьому розуміють певні ресурси (матеріальні, трудові, енергетичні і т.д.).

В соціології даний принцип зустрічається у модифікації «принцип найменшого зусилля» (автор теорії Дж. Зіпф), суть якого зводиться до

того, що все продуктивне – люди, тварини і т.д. – намагається себе організувати так, щоб звести свою роботу до мінімуму [5, с. 136]. Є всі підстави стверджувати, що однією з причин технічного прогресу є бажання людини полегшити собі життя, зменшивши кількість зусиль та ресурсів на виготовлення одиниці продукції.

Тому не безпідставним буде твердження Смоліна О.Ю., що процесуальна економія є проявом у праві ідеї принципу вищого порядку – так званого «вселенського принципу економії», яка однією з керівних засад існування всього живого у світі [6, с. 14].

Таким чином, як і для будь-якої іншої відкритої системи, для кримінального судочинства самоорганізація є свого роду об'єктивною закономірністю. Одним із напрямків такої самоорганізації є мінімізація витрат на своє функціонування, тобто обрання найбільш економного варіанту своєї побудови загалом або окремих елементів з усіх можливих на даний момент.

Коли ми говоримо про самоорганізацію кримінального судочинства як об'єктивну закономірність, ми не маємо на увазі те, що ця діяльність відбувається сама собою, і кримінальний процес автоматично, поза волею людини, раціоналізується. Звичайно, кримінальне судочинство є видом соціальної діяльності, та реалізується через свідомі, цілеспрямовані дії людей. Раціоналізація кримінального процесу є наслідком дій людей (науковців, практиків, законодавців, зрештою, будь-яких заінтересованих осіб). Об'єктивний характер закономірності самоорганізації кримінального процесу пояснюється тим, що суспільство змушене вдосконалювати його у своїх же інтересах і цей процес невідворотний. При цьому з абстрактної точки зору, дії окремих індивідів, які здійснюють дії, спрямовані на оптимізацію процесу, є деперсоналізовані.

Вважаємо, що самоорганізацією юридичного процесу можна назвати вдосконалення, оптимізацію його процесуальної форми. Хоча зміни до законодавства, яке регулює порядок здійснення процесуальної діяльності, вносить законодавець, який не включений у систему, тобто він діє якби ззовні по відношенню до неї, тим не менше «сигнали» про необхідність таких змін поступають саме зсередини системи.

У цьому плані процес не особливо відрізняється від інших видів соціальної діяльності.

Кримінальний процес, з точки зору соціології, – це вид соціальної діяльності, яка здійснюється з метою встановлення винних у вчиненні злочинів, притягнення їх до кримінальної відповідальності та відновлення порушених злочинами прав фізичних та юридичних осіб.

Фактично будь-яка систематична людська діяльність в результаті та з метою неодноразового застосування отримує певну технологію, яка виступає організуючим і спрямовуючим фактором по відношенню до самої діяльності. Самоорганізація соціальної діяльності, на нашу думку, відбувається якраз через удосконалення її технології.

Термін «технологія» в українській мові переважно вживається у відношенні матеріального виробництва. Так, Академічний словник української мови дає таке розуміння даного поняття – «сукупність способів обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій тощо» [7, с. 106]. Поступово термін «технологія» почав застосовуватися і у інших сферах людської діяльності, поширюючись і на сферу нематеріального виробництва – надання послуг, інформаційну діяльність тощо. Сучасний тлумачний словник української мови, наприклад, вже трактує поняття «технологія» як сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, інформації, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій, надання послуг тощо [8, с. 1448]. Тим самим, під технологією розуміють спосіб організації будь-якої систематичної людської (соціальної) діяльності, спрямованої на отримання якого-небудь суспільно-корисного результату. Розглядуваний термін не так часто використовується у відношенні юридичної діяльності, проте якщо більш абстрактно подивитися на будь-яку юридичну діяльність як на вид соціальної діяльності [9, с.35], то цілком очевидно, що все це справедливо і до різних видів правової діяльності, яка спрямована на одержання певного результату – творення норм права, вирішення правового спору, підвищення правової культури населення і т.д. Тим самим, технологія юридичної діяльності – це усталений спосіб її раціональної організації, який дозволяє досягати поставлених перед нею цілей.

Окремі вчені все ж застосовують поняття юридичної технології у наукових працях. Так, Карташов В.Н. до складу юридичної технології поряд з юридичною технікою включає у тому числі й процесуальні форми діяльності (юридичні стадії, провадження і режими) [10, с. 22]. Укладачі навчального посібника «Элементарные начала общей теории права» під юридичними технологіями (правовою інженерією) в широкому значенні розуміють застосування апробованих практикою, науково обґрунтованих раціональних юридичних механізмів (процедур), способів (методів) та юридичних засобів впровадження (експансії) права у свідомість (психіку) окремого індивіда та соціальних спільнот [11, с. 35].

Інколи під юридичною технологією розуміють фактично методику і тактику здійснення відповідної правової діяльності. Наприклад, Р.В. Комісарчук до предмету криміналістичної технології відносить сутність правил, засобів, механізмів виконання пошуково-пізнавальної діяльності суб'єктами кримінального переслідування [12, с. 139].

Коли ми ведемо мову про такий вид юридичної діяльності, як судочинство, не можна не визнати, що він вимагає чіткої своєї регламентації та безумовного дотримання встановленого порядку (або іншими словами – технології) з цілого ряду причин. Це і забезпечення більш швидкого досягнення поставлених перед юридичним процесом цілей в силу неодноразової апробації цього регламенту (технології) та доведення ефективності на практиці; це і включення до регламенту гарантій охорони прав, свобод та законних інтересів людини (у результаті він сам по собі стає гарантією прав та свобод особи); це і вищий довіри суспільства до результатів юридичної діяльності, отриманих у порядку, який закріплений нормативно і довів свою ефективність.

Якщо взяти за основу поняття технології як способу раціональної організації певної діяльності, то стосовно судочинства технологією, по суті, виступає процесуальна форма того чи іншого її виду (кримінально-процесуальна, цивільно-процесуальна, адміністративно-процесуальна, господарсько-процесуальна та конституційно-процесуальна).

Кримінально-процесуальна форма – це закріплена кримінальним процесуальним правом структура всього процесу та окремих його стадій,

а також встановлені умови, послідовність і порядок здійснення процесуальних дій [13, с. 12]. Кримінально-процесуальна форма за своєю суттю є технологією кримінального судочинства, встановленим способом його здійснення, його алгоритмом. Саме завдяки процесуальній формі кримінальне, як і будь-яке інше, судочинство набуває ознак стрункості, оперативності, переконливості своїх результатів. Ще М.М. Полянський писав: «Оскільки форми організують і впорядковують діяльність установ та осіб, вони спрощують для них здійснення поставлених завдань, економізують їх сили та енергію» [14].

Певною мірою вищенаведеним ознакам юридичної технології будуть відповідати й методичні рекомендації щодо організації досудового розслідування та судового провадження у кримінальному процесі, а також тактичні рекомендації щодо проведення процесуальних дій. Криміналістична методика та тактика – це сукупність певних вироблених практикою правил, спрямованих на оптимізацію здійснення розслідування та судового розгляду окремих видів кримінальних правопорушень, а також проведення окремих процесуальних (розшукових, слідчих та судових) дій. Методичні та тактичні рекомендації не закріплені у законі, але тим не менше, вони сприяють підвищенню ефективності досягнення цілей кримінального судочинства.

Як вже було сказано вище, будь-яка технологія має постійно потребу в перманентному удосконаленні. Рушієм удосконалення традиційно є прагнення усунути недоліки процедури, виявлені у процесі попереднього застосування, підвищити її ефективність, прискорити, спростити, здешевити. Життя не стоїть на місці, змінюються умови здійснення певної діяльності, коригуються її цілі – все це тягне за собою необхідність у вдосконаленні технології. Зміни в соціально-економічних умовах життя, законодавстві, досягнення науково-технічного прогресу можуть призвести до того, що на одному етапі розвитку процесу певний елемент технології буде прогресивним фактором її ефективності, а через певний проміжок часу – стане перешкодою для подальшого поступального розвитку, а тому підлягатиме коригуванню.

Література

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Краткий словарь физических терминов / сост. А. И. Болсун, рец. М. А. Ельяшевич. – Мн. : Вышэйшая школа, 1979. – 416 с.
3. Мопертюи П. Соотношения между общими принципами покоя и движения / Пьер Мопертюи // в Сб. статей классиков науки. Под редакцией Полака Л.С., М., «Физматгиз», 1959 г.
4. Авенариус Р. Философия как мышление о мире согласно принципу наименьшей меры сил / Рихард Авенариус. – М. : КомКнига, 2007. – 50 с.
5. Свенцицкий А. Л. Краткий психологический словарь / А. Л. Свенцицкий. – М. : Проспект, 2011. – 512 с.
6. Смолин А.А. Принцип процессуальной экономии в уголовном судопроизводстве России : Дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09 / Смолин Алексей Юрьевич. – Нижний Новгород, 2010. – 200 с.
7. Словник української мови : у 11 т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 10. – 660 с.
8. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навчальний посібник / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 655 с.
10. Карташов В. Н. Юридическая техника, тактика, стратегия и технология (к вопросу о соотношении) / В. Н. Карташов // Проблемы юрид. техники : сб. ст. / под ред. В. М. Баранова. – Н. Новгород, 2000. – С. 16–23.
11. Элементарные начала общей теории права : учеб. пособие для вузов / под общей ред. д-ра юрид. наук, проф. В. И. Червонюка. – Право и закон. – М. : КолосС, 2003. – 544 с.
12. Комісарчук Р. В. Концептуальні основи криміналістичної технології / Р. В. Комісарчук // Право та управління. – 2011. – № 4. – С. 132–140.
13. Тертышник В. М. Уголовный процесс : учебное пособие / В. М. Тертышник. – 2-е изд., пер. и доп. – Харьков : Арсис, 1999. – 528 с.
14. Полянский Н. Н. Очерки общей теории уголовного процесса / Н. Н. Полянский. – М. : Кооперативное издательское т-во «Право и жизнь», 1927. – 127 с.

Анотація

Канюка І.М. Правова природа ідеї процесуальної економії у кримінальному судочинстві. – Стаття.

У статті досліджується роль та місце ідеї процесуальної економії у кримінальному судочинстві. Природа цієї ідеї виводиться автором із закономірностей існування неживої та живої природи, у тому числі й буття людини, яка у будь-якій сфері своєї діяльності намагається досягати максимального результату з мінімальними витратами.

Ключові слова: процесуальна економія, кримінальне судочинство, економія зусиль, самоорганізація системи, технологія юридичної діяльності.

Аннотація

Канюка І.М. Правовая природа идеи процессуальной экономии в уголовном судопроизводстве. – Стаття.

В статті досліджуються роль і місце ідеї процесуальної економії в уголовном судопроизводстве. Природа цієї ідеї виводиться автором із закономірностей існування неживої і живої природи, в тому числі і бытия человека, котрий в будь-якій сфері своєї діяльності намагається досягти максимального результату з мінімальними витратами.

Ключевые слова: процессуальная экономия, уголовное судопроизводство, экономия усилий, самоорганизация системы, технология юридической деятельности.

Summary

Kaniuka I.M. Legal nature of the procedural economy concept in criminal proceedings. – Article.

In the article the role and the place of the procedural economy concept in criminal proceedings are explored. The author concludes the nature of this idea from the regularity of the animate and inanimate nature existence, including that of a man, who tries in every branch of his activities to get maximum with minimum expenses.

Keywords: procedural economy, criminal proceedings, economy of efforts, self-organization of a system, technology of legal activities.

УДК 340.69

Г.Р. Крет

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

**ПРАВА ЕКСПЕРТА ЯК УЧАСНИКА КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ**